

Iconen van architectuur, stille getuigen van industrie en privé- inijkjes

De Metropole Ruhr is gedurende de laatste decennia in een uniek cultuurlandschap veranderd. De transformatie van een gebied, waar de industrie sinds de 19de eeuw een onuitwisbaar stempel op heeft gedrukt, in een levendige en rijkgeschakeerde plek van kunst, cultuur en natuur is wellicht nog zo duidelijk zichtbaar als in de steden van het Ruhrgebied. Voormalige werkplaatsen zijn culturele ruimtes geworden, die aanzetten tot een confrontatie met het verleden en de toekomst van deze bijzondere regio. Tegelijkertijd zijn in de diverse Rijn- en Ruhrmetropolen indrukwekkende architectonische projecten ontstaan, die aan de cultuur maar ook aan de mensen meer ruimte willen bieden.

- U ontdekt **spectaculaire industriële architectuur**, die vandaag het podium vormt voor kunstexposities, biënnales, theater- en muziek-evenementen.
- U bezoekt **musea met collecties van wereldklasse**, die door befaamde internationale architecten uit onze tijd vernieuwd of verbouwd werden.
- U beleeft nieuwe culturele stadsdelen, zoals de **architectuurhavens langs de Rijn** in Duisburg, Düsseldorf en Köln.
- U neemt langs de „Route van de wooncultuur“ een kijkje in het privéleven en het wonen van alledag van de mensen in deze regio.

De met dit logo gekenmerkte musea en instellingen accepteren de **GRAND TOUR 2010 – waardebon**

Architectuur ontmoet Kunst

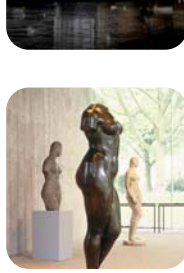
DUISBURG

MKM Museum Küppersmühle für Moderne Kunst

Uitbreiding, ontwerp: Herzog & de Meuron, Basel

Het MKM is een Forum voor hedendaagse kunst te midden van een levendige cultuurmijl. Met een belangrijke kunstcollectie uit de naoorlogse periode, het internationale expositieprogramma en de karakteristieke architectuur vormt het MKM een cultureel trekpleister in de binnenhaven van Duisburg. De architecten Herzog & de Meuron combineren de historische baksteenbouw van het MKM op radicale wijze met een monumentale bouwconstructie, die boven de oude silo's uitsteekt. De voltooiing van de uitbreiding van het gebouw wordt eind 2010 verwacht.

Info: Philosophenweg 55 | Tel. +49 (0)203/301948-11/-12
www.museum-kueppersmuehle.de

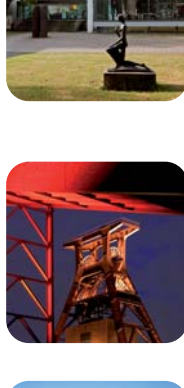
Stiftung Wilhelm Lehmbruck Museum –

Zentrum Internationaler Skulptur

Ontwerp: Manfred Lehmbruck, Stuttgart; uitbreiding in samenwerking met Klaus Hänsch, Dortmund.

Het monumentaal beschermde Lehmbruck Museum wordt gerekend tot de meest in het oog springende voorbeelden van de Duitse museumarchitectuur uit de naoorlogse periode (1959–64). De grote glashal en de ruimtes van het Lehmbruck-Trakt, van de hand van beeldhouwerszoon Manfred Lehmbruck, met daarin het levenswerk van Wilhelm Lehmbruck, geven volop aanleiding tot de beschouwing van beeldhouwkunst en architectuur. Het museum ligt ingebed in het Kant-Park, waarin zich een beeldenpark met 40 buitensculpturen bevindt, in het hart van Duisburg.

Info: Friedrich-Wilhelm-Str. 40 | Tel. +49 (0)203/2833294
www.lehmbruckmuseum.de

ESSEN

Werelderfgoed Zeche en Kokerei Zollverein

In 1932 werd deze mijn - ooit de productiefste ter wereld - in gebruik genomen. Inmiddels heeft dit complex in de stijl van de "Neue Sachlichkeit" zich ontwikkeld tot een industriemonument van internationale rang. Op een naburig terrein bevindt zich de destijds grootste cokesfabriek van Europa, vandaag de dag een levendige locatie voor uiteenlopende activiteiten op het gebied van kunst en cultuur.

Info: Besucherzentrum Ruhr, Kohlenwäsche, Schacht XII (A14)
Gelsenkirchener Str. 181 | Tel. +49 (0)201/246810 | www.zollverein.de

Met de waardebon kunt u deelnemen aan de rondleiding „Kohle und Kumpel“, dagelijks om 14.00 uur (reserveren noodzakelijk)

Ruhr Museum

Verbouwing van de reuzenkoolwasserij, ontwerp: Office for Metropolitan Architecture, Rem Koolhaas, Rotterdam en Büro Heinrich Böll, Essen. Architectuur van het museum: Prof. HG Merz, Stuttgart.

Het Ruhr Museum toont de geschiedenis van het Ruhrgebied in een spectaculair gebouw: De enorme hallen met reuzenachtige machines en de langgerekte gangen zorgen voor een wel héél bijzondere ruimtelijke beleving!

Info: Zollverein A 14 | Schacht XII | Kohlenwäsche | Gelsenkirchener Str. 181
Tel. +49 (0)201/8845200 | www.ruhrmuseum.de

red dot design museum

Ontwerp: Foster + Partners, London

Dit museum toont de grootste en wellicht meest ongewone tentoonstelling van hedendaagse ontwerpen ter wereld. Op een oppervlakte van meer dan 4.000 m² zijn rond 1.500 geselecteerde voorwerpen uit de hele wereld te bezichtigen. Sterarchitect Sir Norman Foster integreerde dit museum op zeer geslaagde wijze in de architectuur van de Zeche Zollverein, in het ketelhuis van de voormalige kolenfabriek.

Info: alleen benedenverdieping toegankelijk voor publiek.
Gelsenkirchener Str. 181 | Tel. +49 (0)201/30104-0
www.red-dot.de/museum-de

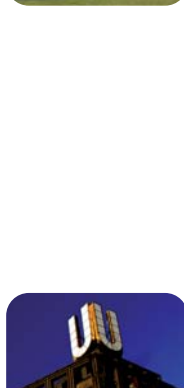
SANAA-gebouw

Ontwerp nieuwbouw: Architectenbureau SANAA, Japan

Massief en tegelijkertijd ruimtelijk oogt de lichtgrijze kubus van de hand van de SANAA-architecten. De 134 glazen perforaties in vier formaten, die zich langs zijgevels van het gebouw bevinden, zorgen voor uiterst ver- zachte doorzichten.

Info: Gelsenkirchener Str. 209 | Schacht XII [A35] | Tel +49 (0)201/246810
www.zollverein.de

Van 24 april tot 24 oktober 2010 geeft de waardebon toegang tot de fototentoonstelling „Ruhrblicke“ van de Sparkassen-Finanzgruppe.

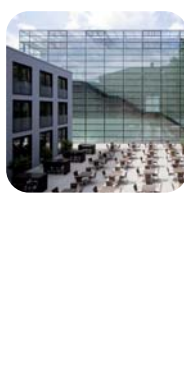

Museum Folkwang

Ontwerp nieuwbouw: David Chipperfield Architects, London

De heropening van het Museum Folkwang is een hoogtepunt van het Culturele Hoofdstadjaar 2010. Het ontwerp van de architecten van David Chipperfield spronkelt nauw aan bij de autonomie van het monumentaal beschermde oorspronkelijke gebouw, waarbij men trouw is gebleven aan de architectonische synthese van gebouwen, binnenpleinen, tuinen en wandelhallen. Naast speciale exposities van internationaal niveau dankt het Museum Folkwang haar uitstekende naam aan de bijzondere permanente kunstcollecties.

Info: Museumsplatz 1 | Tel. +49 (0)201/8845-444 | www.museum-folkwang.de

BOCHUM

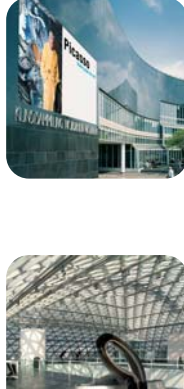
Kunstcollecties van de Ruhr-Universiteit Bochum

Situation Kunst (voor Max Imdahl)

Uitbreiding KUBUS / ontwerp: Pfeiffer-Ellermann-Preckel Architekten en Stadtplaner BDA.

„Situation Kunst (voor Max Imdahl)“ is onderdeel van de permanente expositie van de kunstcollecties van de Ruhr-Universiteit Bochum met belangrijke werken uit de hedendaagse kunst. Door de bijzondere vormgeving van dit gebouw te midden van de omgeving ontstaat er een harmonieuze onderlinge dialoog tussen kunst, architectuur en natuur.

Info: Nevelstr. 29 c | Tel. +49 (0)234/2988901 | www.situation-kunst.de

DORTMUND

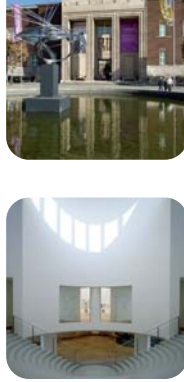
Dortmunder U / Museum Ostwall

Ontwerp: Gerber Architekten, Dortmund

De toren van de Union-Brouwerij is het symbool van de stad Dortmund. Het voormalige productie- en opslaggebouw van de brouwerij wordt in het kader van RUHR.2010 omgebouwd tot een spectaculair creatief centrum. Naast verschillende culturele en kunstfaciliteiten wordt hier de collectie van het **Museum Ostwall** op geheel nieuwe wijze tentoongesteld. Vanaf herfst 2010.

Info: Tel. +49 (0)231/18999222 | www.dortmund-tourismus.de

De waardebon geeft u toegang tot het Museum Ostwall.

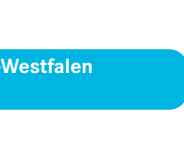
HAGEN

Kunstquartier Hagen

Ontwerp: Lindemann Architekten, Mannheim

Met het Kunstquartier Hagen is er in de binnenstad van Hagen een nieuw museumgebied ontstaan, dat nauw verbonden is aan de stedelijke architectuurgeschiedenis van de afgelopen 150 jaar. Het **Osthaus Museum**, gebouwd van 1898 tot 1902, met haar inrichting van de hand van Jugendstil-kunstenaar Henry van de Velde en het in 2009 voltooide **Emil Schumacher Museum** verenigen de meest uiteenlopende bouwkundige periodes op een minimaal oppervlak. De collecties bevatten werken uit de moderne en hedendaagse kunst. Verder zijn er werken van de schilder Emil Schumacher te bewonderen.

Info: Museumsplatz 1 | Tel. +49 (0)2331/207-3138 | www.kunstquartier-hagen.de

DÜSSELDORF

K20 Grabbeplatz

Uitbreiding K20, ontwerp: Bureau Dissing & Weitling, Kopenhagen

Deze Kunstcollectie handhaaft haar vooraanstaande positie binnen de internationale museumwereld met haar verzameling van Pablo Picasso, Wassily Kandinsky, René Magritte tot Jackson Pollock, Gerhard Richter en vele anderen. Het ontwerp voor de uitbreiding van het museum is van de hand van het architectenbureau Dissing & Weitling uit Kopenhagen, die eveneens vorm gaven aan de bestaande bouw uit 1986. Op 10 juli 2010 vindt de feestelijke heropening van K20 Grabbeplatz plaats.

Info: Grabbeplatz 5 | Tel. +49 (0)211/8381130 | www.kunstsammlungen.de

K21 Ständehaus

Verbouwing: Uwe Kiessler, München

In het Ständehaus, de vervolg van de landdag van de deelstaat NRW, vinden we het voormalige van de kunstcollectie Noordrijn-Westfalen, waaronder werken van Sigmar Polke en Jeff Wall, evenals Katharina Fritsch, Thomas Schütte of Rosemarie Trockel. Ook het Ständehaus zelf is een waar kunstwerk: Het oude landdaggebouw onderging een totale verbouwing en werd zo optimaal toegesneden op de presentatie van kunst.

Info: Ständehausstr. 1 | Tel. +49 (0)211/8381130 | www.kunstsammlungen.de

museum kunst palast

Nieuwbouw van Oswald Matthias Ungers

Het in 2001 geopende museum kunst palast heeft zich met eersteklas exposities van kunstenaars zoals Dalí, Warhol, Caravaggio, Bonjorno Rusland en Diana en Actaenaars zoals Dalí, Warhol, Caravaggio, Bonjorno Rusland en Diana en Actaenaars van dit museum, waaronder de schilderijengalerie, de beeldende kunstwerken, het grafische kabinet en het glasmuseum Henrich genieten wereldwijd grote bekendheid.

Info: Ehrenhof 4-5 | Tel. +49 (0)211/8990200 | www.smkp.de

BONN

Kunstmuseum Bonn

Ontwerp: BJSS – Architectenteam Dietrich Bangert, Bernd Jansen, Stefan Scholz en Axel Schultes

Door haar prominente kunstverzameling en de buitengewone architectuur is het Kunstmuseum Bonn een highlight binnen de voormalige bondshoofdstad. Het gebouw heeft een pretentief „vloeiend“ ruimtelijk concept en biedt daardoor sinds 1992 de beste voorwaarden voor een optimale presentatie van werken uit de moderne en hedendaagse kunst.

Info: Friedrich-Ebert-Allee 2 | Tel. +49 (0)228/776260 | www.kunstmuseum-bonn.de

Zo woont men in het Ruhrgebied

Route der Wohnkultur

In tegenstelling tot de gebruikelijke architectuur- en stadrondeleidingen maakt de "Route van de Wooncultuur" de fysieke, sociale en atmosferische dagelijkse sleur van het wonen voelbaar: van de woning zelf via het woonmilieu tot aan sociale structuren en vragen over identiteit en symboliek van de diverse woonvormen. Door geleide tochten worden bewoonde woningen uit de tijd van 1850 tot op heden aanschouwelijk in samenhang gebracht. Getoond worden 60 woonprojecten, die zich uitstekend lenen voor de vier grote woonthema's in de Metropole Ruhr: "Vestiging", "geschiedenis in moderne tijd", "urbaniteit" en "demografie". Gedurende het hele jaar vinden er rondleidingen plaats in de steden Oberhausen, Duisburg, Essen, Bochum en Dortmund.

Info: Tel. +49 (0)231/2289160 | www.routederwohncultur.de

De waardebouwen geeft toegang tot één van de aangeboden busroutes of rondleidingen ter plaatse.

Tijdstippen, trefpunten en opstapplaatsen vindt u op www.routederwohncultur.de

Internettip: www.baukunst-nrw.de/ruhr2010. Hier vindt u interessante tips over meer dan 300 gebouwen in het Ruhrgebied en meer dan 1000 gebouwen in heel Noordrijn-Westfalen

Architectuurhavens langs de Rijn

Binnenhaven DUISBURG

Een schoolvoorbeeld van de structurele verandering van het Ruhrgebied: De gedaanteverandering, die de binnenhaven onderging, is gebaseerd op het masterplan van de Londonse architecten Sir Norman Foster. De binnenhaven is niet alleen een spannend museumgebied geworden, maar is met haar uitstekende gastronomische aanbod tevens een aantrekkelijke locatie voor fijnproevers en lekkerbekken!

Info: www.innenhafen-duisburg.de | www.duisburgnonstop.de

MedienHafen DÜSSELDORF

In de Medienhafen van Düsseldorf bevindt zich een mooi geheel van gevarieerde architectuur, waarbij moderne en monumentale bouwkunst op geslaagde wijze in elkaar opgaan. Gerenommeerde Jugendstilarchitecten zoals Josef Maria Olbrich en Peter Behrens lieten hier hun sporen achter, maar ook internationale sterarchitecten als Frank O. Gehry, Claude Vasconi en David Chipperfield gebruikten de MedienHafen als basis voor hun creaties.

Info: www.medienhafen.de | www.duesseldorf-tourismus.de

Rheinauhafen KÖLN

De havenbuurt Rheinauhafen nabijheid het oude stadscentrum van Keulen onderging een complete herstructurering. Kenmerkend voor deze nieuwe design- en creativiteitslocatie is het samenspel van historische pakhuizen en spectaculaire woon- en kantoorgebouwen. Een bijzondere blikvanger vormen de drie glazen „kraanhuizen“, die aan historische hijskranen herinneren. Zij zijn ontworpen door de architect Hadi Teherani in samenwerking met kunstenaars, waaronder Alfons Linster (LINSTER-architecten Trier-Aachen-Luxembourg).

Info: www.rheinauhafen-koeln.de | www.koeln-tourismus.de

Eten & Drinken

DUISBURG

Küppersmühle

In het oude pakhuis in de binnenhaven worden overheerlijke visgerechten geserveerd.

Info: Philosophenweg 49 | Tel. +49 (0)203/2986362 | www.kueppersmuehle.de

OBERHAUSEN

Frintrop

Deze 100 jaar oude eetgelegheid met internationale keuken serveert ook deftige menu's uit de Ruhrpott.

Info: Mühlenstr. 116 | Tel. +49 (0)208/870975 | www.restaurant-frintrop.de

ESSEN

Résidence

In deze hoog boven de Ruhr gelegen Jugendstilvilla wordt de fijnproever met uitnemende gerechten uit de excellente Fransgeoriënteerde keuken verwend.

Info: Auf dem Forst 1 | Essen-Kettwig | Tel. +49 (0)2054/95590
www.hotel-residence.de

Café Central im Grillo Theater

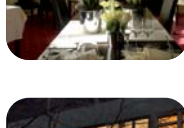
In de levendige, maar toch ontspannen sfeer van dit café op de eerste etage van één van de oudste theaters van het Ruhrgebied drink je gewoon een kopje koffie of sluit je 's avonds aan de bar een mooie dag stijlvol af.

Info: Theaterplatz 11 | Tel. +49 (0)201/8122200

Unperfekthaus

Het immense kunstenaarsatelier in het centrum van de binnenstad van Essen is één van de grote ontmoetingsplaatsen in het Ruhrgebied. Hier kun je over de schouders van de kunstenaars bij hun werk meekijken en daarbij ook een kleinigheid eten en drinken.

Info: Friedrich-Ebert-Str. 18 | Tel. +49 (0)201/847350 | www.unperfekthaus.de

BOCHUM

Livingroom

Met 450 m² is dit de grootste woonkamer van Bochum, midden in de binnenstad. Hier worden in een moderne en elegante sfeer eerste klas internationale gerechten geserveerd. Het huis heeft bovendien een excellente wijnkaart.

Info: Luisenstr. 9-13 | Tel. +49 (0)234/9536585 | www.livingroom-bochum.de

DORTMUND

La cuisine d'art manger

In deze deftige villa in Jugendstil worden klassieke Westfaalse gerechten geserveerd, echter met raffinesse uit de sterrenkeuken van het huis.

Info: Dortmund-Gartenstadt, Lübeckstr. 21 | Tel. +49 (0)231/5316198
www.artmanger.com

Turmrestaurant Florians

Vanaf het op 137 meter hoogte gelegen gourmetrestaurant in de zendmast van het Westfalenpark is niet alleen het uitzicht over de daken van de stad Dortmund adembenemend, maar ook de maaltijden zijn hier van "hoogstaand niveau"!

Info: Florianstr. 2 | 44139 Dortmund | Tel. +49 (0)231/1384975
www.turmrestaurant-florians.de

DÜSSELDORF

Monkey's West – Fine Art Dining

In het Monkey's West heerst de atmosfeer van een internationaal Fine Art Dining Restaurant, waar u zich door voortreffelijke kookkunsten kunt laten verwennen!

Info: Haroldstr. 36 | Tel. +49 (0)211/64963710 | www.monkeyswest.com

Meer tips en informatie vindt u op www.portal.ruhrmenu.de en op de websites van de plaatselijke toeristenbureaus in de desbetreffende steden.

Bij avond

MÜHLHEIM AN DER RUHR

Theater an der Ruhr, Mülheim an der Ruhr

Met haar kritisch-maatschappelijke insceneringen en sterke oriëntering op het buitenland is het Theater an der Ruhr een pionier binnen de Duitse theaterpodia. Zij dankt haar naam in de eerste plaats aan de bijzondere festivals, die hier gehouden worden, waaronder het festival „Theater der Welt“ van 1 tot 18 juli 2010.

Info: Akazienallee 61 | Tel. +49 (0)208/59901-0
www.theater-an-der-ruhr.de | www.theaterderwelt.de

ESSEN

Aalto-Theater

Dit in 1988 geopende operahuis is een icoon voor architectuurkenners en operaliefhebbers. Het opvallende gebouw is ontworpen door de beroemde Finse architect Alvar Aalto en wordt tot de mooiste theatergebouwen uit de naoorlogse periode in Duitsland gerekend. Dit theater zorgt ook in 2010 weer voor uitstekende voorstellingen.

Info: Opernplatz 10 | Tel. +49 (0)201/8122200 | www.theater-essen.de

Stratmanns Theater

Dit unieke theater weet cabaretliefhebbers door haar originele en grappige voorstellingen telkens weer te verrassen!

Info: Kennedyplatz 7 | Tel. +49 (0)201/820-4060 | www.stratmanns.de

HERNE

Flottmann-Hallen

Ooit werden hier boorhamers voor de mijnbouw geproduceerd, maar vandaag bepalen boorhamers, theater en exposities het karakter van dit mooie gebouw in Jugendstil. De Flottmann-Kneipe met een heerlijke Bistro-keuken is een echte aanrader.

Info: Flottmannstr. 94 | Tel. +49 (0)2323/162952 | www.flottmann-hallen.de

DÜSSELDORF

Kom(m)ödchen

Het Kom(m)ödchen, in 1947 door Kay en Lore Lorentz opgericht, wordt vandaag tot de belangrijkste podia voor kleinkunst in Duitsland. Op dit podium is het talent van menig beroemde artiest ontdekt, waaronder Harald Schmidt, Volker Pispers en Mathias Richling.

Info: Bolkerstr. 44 | Tel. +49 (0)211/329443 | www.kommoedchen.de

KÖLN

Theater Senftöpfchen

Aan de rand van het oude centrum bevindt zich het „small is beautiful“ Senftöpfchen-Theater: het „gekste, grappigste en meest gevarieerde theater van Keulen“. Afwisselend kunt u hier genieten van cabaret, komedie, kleinkunst en natuurlijk veel muziek.

Info: Große Neugasse 2 | Tel. +49 (0)221/2581058 | www.senftoepfchen-theater.de

BONN

Haus der Springmaus

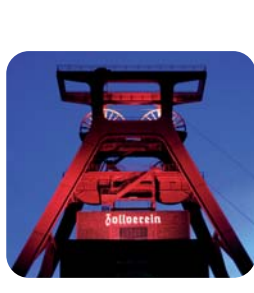
Dit ongetwijfeld bekendste kleinkunsttheater van Duitsland is de thuisbasis van het populaire impro-cabaretgezelschap „Springmaus“.

Hier zijn ze allemaal wel al geweest: Richard Rogler, Harald Schmidt, Konrad Beikircher, Hanns-Dieter Hüschen en Dieter Nuhr.

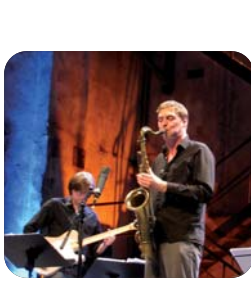
Info: Frongasse 8 | Tel. +49 (0)228/798081 | www.springmaus.com

Een uitgebreid overzicht van de evenementen in het Culturele Hoofdstadjaar vindt u op: www.ruhr2010.de/veranstaltungen

Contactadres
Art Cities Services GmbH
Riesstraße 10
53113 Bonn
Tel. +49 (0)228/184967-44
info@art-cities-box.de
www.art-cities-box.de

Informatie voorafgaand aan uw trip vindt u op
www.ruhr2010.de
www.ruhr-tourismus.de
www.nrw-tourismus.de

Verantwoordingsfoto's
S. 1: Thomas Willemsen, Bildatbank Stiftung Zollverein // Uwe Grütznier // Ulrich Otte, DMT. S. 2: SANAA-Gebäude auf Zeche Zollverein // Manuel Galrinho // RDW, Blaues Haus Dortmund, Thorsten Schauz. S. 3: Herzog & de Meuron // © Stiftung Wilhelm Lehmbruck Museum, Duisburg // © Stiftung Wilhelm Lehmbruck Museum, Jürgen Diemer. S. 4: Rupert Oberhäuser, Bildatbank Stiftung Zollverein // Kohlenwä-sche mit Kokskohlenbunker © Ruhr Museum, Brigida González // © red dot design museum. S. 5: SANAA-Gebäude auf Zeche Zollverein // Neubau Museum Folkwang, Freitreppe zum Eingangshof, November 2009, © Museum Folkwang/NMFE GmbH, Wolf Haug, 2009 // Stiftung Situation Kunst, digitale Fotomontage: Pfeiffer Eilermann Architekten und Stadtplaner BDA. S. 6: Dortmunder U, Volker Lenk // Kunstquartier Hagen, Werner Hannappel // K20, DMT Bildarchiv Public. S. 7: K21 DMT Bildarchiv Public // Außenansicht bei Tag // Skulptur: Große Auenesmann, Norbert Kricke, 2006 © Nachlass Kricke // Kunstmuseum Bonn, Michael Sondermann. S. 8: wbp Landschaftsarchitekten Ingenier, Bochum // Cornelia Sulhan, Büro Stadiddee. S. 9: Presse- und Kommunikationsamt der Stadt Duisburg, Uwe Köppen // Ulrich Otte, DMT // Rheinauhafen Köln. © Presse- und Kommunikationsamt der Stadt Duisburg, Uwe Köppen. S. 10: Museum Küppersmühle, Duisburg // Résidence, Essen // Unperfekthaus, Essen. S. 11: Livingroom, Bochum // La cuisine d'art manger, Dortmund. S. 12: RTG, Ralph Lueger, „Le vin herbé“ Ruhrtriennale 2007 © Clärchen und Matthias Baus // Aalto-Theater, Essen. S. 13: Kom(m)ödchen, Düsseldorf // Theater Senftöpfchen, Köln // Haus der Springmaus, Bonn. S. 14: © Id Ruhr, EMG, Peter Wieler // Jazztaxis Ruhr, Isabell Dreesbach.

Wij wensen u een plezierig verblijf!

www.grand-tour-2010.de

Een project van RUHR.2010 met steun van Land Nordrhein-Westfalen

Der Ministerpräsident des Landes Nordrhein-Westfalen

Colofon
Concept: projekt2508
Kultur- und Tourismusmarketing GmbH
Vormgeving: Grafik Design Bock+Ferber
Druk: Weizel & Hardt GmbH

Meer informatie
Deze selectie van hotels en restaurants werd samengesteld door de agentuur projekt2508 GmbH. Meer interessante tips voor uw reis en verblijf kunt u aanvragen bij de plaatselijke toeristenbureaus in de desbetreffende steden.